

о. Ст. Семчук

**НАША
ХОЛМЩИНА**

Видавництво й Друкарня ОО. Василян
Мондер, Алберта.
1948.

НАША ХОЛМЩИНА

Написав
о. Ст. Семчук

Видавництво й Друкарня ОО. Василян
Мондер, Алберта, Канада.
1948.

ЗМІСТ

	Сторона
Вступ	16
Історичні слова	16
Світло, що не гасне	18
Мішана комісія в Холмі	19
Комісія в Красноставі	20
І подібне діялось по всій Холмщині	21
Єпископ ранений вдруге	23
Просвітня праця	24
Зустріч з Могилою	27
Любов Пречистої	28
Смерть Владики	29

ВСТУП

Одним з найбільш діяльних владик пра старої української Холмської землі являється холмський владика Methodій Терлецький в першій половині XVII століття.

Після смерти Атанасія Пакости якийсь час тимчасово заряджував холмською дієцезією сам Велямин Рутський, пізніший наш митрополит і стовп Церкви. Він висвятив на єпископа Теодора Мілешкевича, але той був старець і таки підчас свячень зі старости і перетомлення віддав Богу духа. Дієцезія знов була опорожнена. Тоді Рутський виєднав від короля номінацію для Methodія Терлецького, молодого місіонера з Чина Отців Василіян, котрий покінчив богословські науки у Відні, був принагідним місіонером на Угорщині, Хорватії, Сербії і Словенії, та навіть знайшов час і можливість бути прийнятим на аудієнції в св. Отця Папи Урбана VIII в Римі 25 березня 1629 року, коли дістав устне признание і похвалу за свою місійну діяльність та окрему грамоту, силою котрої Папа устанавляв його місіонером для Українців з многими привілеями.

ІСТОРИЧНІ СЛОВА

Коли вище згадано, що о. Methodій Терлецький був принагідним місіонером широких околиць Угорщини, Хорватії, Сербії і Словенії, це не значить, що його праця була меншої вартости. Навпаки. Це була праця історичної ваги

і заслуг. Вартість цієї праці така велика, що тільки на її основі св. Отець Урбан VIII дав згодом Терлецькому поручення, котре для всіх Українців без виїмку досі остає наче несповнений історичний заповіт: місії на сході. Ці слова нераз протягом століть наші будуть повторяти і ними попіраті свої заяви і постанови в рішучих для народу і Церкви хвилинах.

Принагідним місіонарем названо о. Methodія тому, що був на студіях і тільки підчас вакацій, тоді коли другі спочивали, він брав на себе додатковий і надобозязковий труд, їхав в дальші краї між своїх земляків і других Словян та голосив їм слово Боже. о. Methodій тоді не був якраз для тої справи післаний і це не була первісна його ціль. Він був науковцем, що вчився і доповняв знання. Треба подивляти святу ревність того молодого священника, котрий найшов час і можливости розвинути дійсну плідну діяльність місійну навіть підчас і попри свої студії.

Ця власне ревність і на основі тої ревности місійна праця між Українцями Закарпаття, а також розсіяних по Угорщині, і між другими словянськими народами в Сербії, Хорватії і Словенії, дали гарні наслідки. Єпископ Суша згадує, що до його часів по Угорщині є численні уніяти і мають власного єпископа в Мукачеві — 1662 року.

Ця праця сподобалася і захопила навіть такого місійним духом пройнятого і ревного в Божій славі Папу, яким був Урбан VIII, незрівняний в обороні прав і привілеїв для нашої Церкви, що сказав до о. Methodія підчас послухання: "Мої Українці, через вас надіюся на-

вернути схід!”

Ці слова стали незабутні і історичної ваги та мети. Досі несповнені, завжди стоять перед нашим народом і ставлять перед нами всю велич місійного покликання, дають нам моральне право до праці на ближчій і дальшій сході, свідчать про нашу здібність і пригожість до тої праці, як вибранців Церкви і найвищого авторитету в справах віри і моральності.

СВІТЛО, ЩО НЕ ГАСНЕ.

Ревність о. Методія не пригасла й не померкла, коли він став єпископом Холмським. Навпаки ще більше засіяла трудами і подвигами на Божу славу і спасення душ.

Час владництва єпископа Методія Терлецького в Холмі припадає на суворі і непевні часи. Після смерти короля Жигмонта Августа прийшло до вибору нового короля і це використали православні послы, щоби польська шляхта пішла їм на уступки коштом нашої Церкви. Дістали вони тоді згоду на так звану “мішану комісію”, котра складалася по половині з трьох православних, котрі обїздили українські землі і на місцях рішали спори про церкви, вислухували сторони і мали право приділювати церкви по своїм осуді, або православним або уніятям. Тому однак, що Українці католики в цій комісії заступлені не були, а комісія ця рішала якраз наші справи, то вислід був завжди на шкоду уніятів. Тільки особиста постава наших владик на місцях, котрі їздили прямо слід у слід тої комісії,

якщо час і обставини дали можливість, спитати часто непригожі і шкідливі рішення та рятувала церкви для уніятів.

Якраз тут показується знов уся сила ревності єпископа Терлецького. Комісія була затверджена потім королем та користувалася силою права держави. Спротивитися вирішенню тої комісії, в котрій завжди таки православні мали своїх людей, котрі вміли поставити дома ганя, а прочі члени були латинського обряду і не відчували болю нашої Церкви, вимагало дійсно героїчної постави в тих часах. Не забудьмо, що були це часи позначені нападами на наших владик та недавньою мученичою смертю св. Йосафата. Отут показується вся тямуча, але також рішуча ревність єпископа Терлецького, що не дав себе залякати ні непевним часам ні силою держави, але боронив особисто своєю появою церков там, де без тої появи і присутності вони певно булиб пропали для нашої Церкви і народу.

МІШАНА КОМІСІЯ В ХОЛМІ

Єпископ Суша описує, як та мішана комісія прибула до самої єпископської столиці, нашого Холму, і тут стала на місці судити між уніятами, а православними. Людей поставлено на два табори і вийшло так, як каже Суша, що уніяти станули якраз по правиці зо своїм єпископом, а православні вибрали лівицю. Комісія захотіла віддати церкву Успення на передмісті православним. Але Терлецький не допустив. З вірними людьми сейчас загородив дорогу і мимо всього спротиву встоявся. Комісія мусі-

ла відійти зо стидом.

Тоді православні дістали площу якраз напроти церкви Успення через дорогу і туди зачали звозити матеріял на будову. Однак єпископ відібрав площу, яка належала до нашої Церкви і матеріял казав перенести на будову своєї катедри. Справа опинилася в суді і єпископ виграв. Дійшло до того, що противники визнали Терлецького одиноким своїм єпископом, відреклися схизми під присягою за себе і своїх наслідників і так записано це в мійських актах Холму. За зломання тої присяги прийняли на себе кару прогнання з міста і сконфісковання маєтку.

КОМІСІЯ В КРАСНОСТАВІ

Подібна справа відбулася також в Красноставі, де комісія знов відобрала церкви від уніятів і дала православним. Єпископ дійшов свого права і православні знов були засоромлені й покарані. Коли побачили, що не переживки з єпископом Терлецьким і він не позовить на себе нападати і відбирати собі церкви, тоді пішли на злагоду. Перепросили єпископа і він їм простив. Вони відреклися блудів, висповідалися і запричащалися, він знов як батько все простив. Церкву, яку зачали будувати на докір, прийняв і докінчив. А все записано в мійських актах, подібно як в Холмі. Бунтівники знов зобовязалися бути вірними іменем своїм і своїх дітей.

І ПОДІБНЕ ДІЯЛОСЬ ПО ВСІЙ ХОЛМЩИНІ...

Згадана комісія посіяла кириню по всій тодішній правобережній Україні, а особливо на її західних областях.

Подібно як в Холмі і Красноставі, сталося в Тишківцях, Парківцях, Острозі і Грубешові. Тут однак справа набрала ще окремого вибуху. Коли місцевий священик боронив церкву і замкнувся в церкві, бунтівники вломилися до середини. Однак єпископ не дав за програму. Він добився судовою дорогою, що бунтівників покарано за влом і вони знов просили милости. А тому, що в їх імені просив навіть місцевий священик, єпископ все простив, однак наложив покуту. Всі мусіли зібратися біля ратуша і на доказ покути накривши голови мішками, в руках свічки, пішли двійками через місто до церкви, до котрої недавно вломилися. Так ішли разом зо своїми дітьми. Перед брамою цвинтаря зустрів їх з поручення єпископа архипресвітер і коли клякнули, запитав: Хто вони за одні, звідки приходять і чого хочуть?

Тоді в покорі відповіли, що вони бунтівничі діти свого пастиря, однак каються і просять, щоби розрішити їх від блуду і назад прийняти до Унії.

Архипресвітер напімнув їх про важність часу і діла, розрішив від блуду, а тоді вони відкинули мішки і радісно увійшли до церкви.

Такий опис того залишив нам пізніший єпископ Холму, Суша.

Подібно сталося також в Белзі, де колись була княжа столиця і єпископська столиця, звідки наші владики носили тигул єпископів Белзу.

Так то само прийшлося відбирати назад по комісії наші церкви в Сокалі і Буську, де комісія з легкої руки позабирала церкви від уніятів і подавала православним.

В Сокалі бунтівники навіть прийняли єпископа стрілами і камінням, нанявши собі до помічі Волохів. Одна з тих стріл ранила єпископа і рана потім не хотіла гоїтися. Від тої рани він і помер. Справа Сокаля опинилася знов в суді, зі хала нова комісія і наказала віддати церкви уніятам. Це було 1644 року і по тій причині в міс ті настала суматоха. Бунтівники підбурили товпу і кинулися на наших священників, навіть при престолах. Єпископ Суша подає, що не по шанували ні риз, ні Божих Дарів. Було таке, що священників били і зневажали, вдершись до церкви, вікнами і виломавши двері, дерли фелони і навіть найсвятіші Тайни зазнали зневаги, бо товпа порозкидала Божі Дари з дароносиць. До такої зухвалости і здичіння довело безкарне поступування тої мішаної комісії. А все це діялося на живім тілі нашого народу, на його шкоду й ослаблення. Поляки з того тільки користали. Між нами ширилося замішання і зневажність. В таких обставинах загальна побожність і приличність прилюдна упадають та гинуть.

В цім самім Сокалі в одній з церков лежало тіло священника, який саме помер, і чекало похоронів. Однак 'мішана комісія' признала церкву православним. Вони у свою чергу викинули тіло з церкви і, як замічує єпископ Суша, бу лоби воно стало поживою для псів, якби побожні люди не були поховали. От до такого обездумлення і ненависти, а то прямо братовбив-

ства, дійшло на тім тлі в Сокалі. Все це плоди тої 'мішаної комісії', котру дійсно треба назвати мішаною, але по тій причині, що ширила не ймовірний заколот і замішання в нашім народі.

Подає єпископ Суша далі, що в цій самій церкві, з котрої викинули тіло помершого священика, потім якийсь волинський купець тимчасом заховав віз кіс, бо зачалася козацька війна і він боявся далі вести, а хотів заховати той крам. Сталося однак так, що хтось доніс про це і ці коси знайшли в церкві Поляки, які ішли на війну з козаками, і справили криваву різню міщанам, бо підозрівали, що ці коси є заховані на війну проти Поляків. От таке нещастя переживав наш нарід в ті часи, а й нині не ліпше. Московські комуністи віддали всі ці прастарі наші міста й околиці на поталу Поляків і як колись вони чинили різню наших в Сокалі, так тепер вчинили по всій Холмщині, від Холму і Красноставу, по Белз, Сокаль і Грубешів.

Дійсно, многострадальною є наша Холмщина впродовж цілих століть.

ЄПИСКОП РАНЕНИЙ ВДРУГЕ

В селі Машеві ранили нашого єпископа другий раз і то поважно. Сло належало до якогось князя з Волині і коли єпископ приїхав туди, підбурені православні кинулися на єпископа Терлецького, поранили його слуг та його сповідника, що був славним проповідником, о. Ліцінія.

Сам єпископ дістав дві рані в голову, а третю на тілі.

Справа знов опинилася в суді, і як все, єпис-

коп виграв справу, бунтівники були покарані різними карами і грошевою до висоти 15,000 злотих, на ті часи великанською сумою. Однак вони знов покаялися, перепросили єпископа і він все простив.

Тут знов наділі видно і засвідчено, хто кого переслідував. Дивним прямо виглядає, як єпископ міг те все пережити і перенести, Свідомий повсякчасної небезпеки на життя, про що Потій згадує, наш єпископ з Холму все таки іде між вірних, відвідує церкви, покріплює нарід, а в слід за ним наслані убійники і підбурена товпа, що засідається на його життя. Ранений в Сокалі, повторно ранений в Машеві, наш єпископ прощає своїм убійникам. Мимоволі нагадуються слова св. Павла :Мені жити, то Христос, а вмерти то зиск... Для єпископа Терлецького жити в тих часах і серед тих обставин, було дійсно треба бути другим Христом і по взору св. Павла, мимо ран і переслідувань іти з місця на місце, щоби далі голосити правду і науку Христа.

Іншим разом, коли вертався від воеводи і пізнішого каштеляна Якова Собіського, куди їздив в справі необсадженого єпископства львівського, напали на нього в лісі православні і мало що не вбили.

ПРОСВІТНА ПРАЦЯ

Одною з найслабших ділянок нашого народу й Церкви в тих часах був брак власних шкіл, що відбилося болюче потім на втраті майже всеї провідної верстви молоді, яка студіювала по заграничних університетах і там з різних

причин відчужувалася від своєї Церкви й народу.

Щоби зарадити лихові, митрсполит Рутський поробив старання в Римі для виховання доросту нашого священства й вистарався через Святішого Отця Папу Павла V, 24 місць на заграничних католицьких вищих школах для нашої молоді.

Одним з найкращих помічників митрополита в цім напрямі був якраз Холмський владика. Сам з вищим образованием знав ціну і вартість образования для духовенства. Треба не тратити з очей того факту, що всі наші владика силою традиції добиралися споміж монахів точніше з Чина ОО. Василіян. Той Чин зістав відновлений через митрополита Рутського на першій капітулі 1617 року в Новгородку й тоді прийнято правила, силою котрих в Битені повстав новіціят.

Епископ Методій Терлецький подбав однак, щоби для холмської дієцезії новіціят повстав також окремо в Холмі й це стало прямо провидінним чином Божого добродійства, коли згодом через козацькі війни новіціят в Битені знищено, остав для всеї нашої Церкви тільки той один новіціят в Холмі, де виховувалися бу дучі керманичі нашої Церкви й звідки можна було заповнити місця на заграничних університетах, призначених для нашої Церкви.

Подібно в 1639 році епископ М. Терлецький будує в Холмі колегію, вищу школу й при ній цілий ряд шкіл, над котрими настановляє згодом інспектором пізнішого владика, а тодішнього священника холмської дієцезії і доктора богословії, котрий успішно покінчив студії в

Брунсбергу й Оломунці, Якова Сушу. Може якраз ця подійсність є незвичайної ваги, і значіння для нашої Церкви, бо Єпископ Суша стає згодом одним з найчільніших оборонців та світочів нашої Церкви в дуже прикрих часах і серед непомірно тяжких обставин.

Єпископ Методій також не тратив з очей загальних справ нашої Церкви. Одною з них була справа Духовної Семінарії і задля того удається до Риму 1643 року, а своїм заступником в адміністрації дієцезії лишає о. Якова Сушу.

Справа Духовної Семінарії лежала дуже на серці митрополитові і на цю ціль збирав постійно фонди й уже задумав починати будову, коли війна і неспокої перервали працю і вкоротили життя Рутському. Так ця справа здійснилася аж 1653 року отворенням нашої Семінарії в Мінську з початком січня, де найшли приміщення перші сім питомців.

Велику роль підготовки для тої справи виконав єпископ холмський Методій Терлецький, котрий бувши в Римі 1643 року виєднав для наших питомців два або три місця в колегії Урбана від кардинала Антона Барберіні. Він же запросив до свого Холму в порозумінні з Конгрегацією для Поширення Віри о. Петра Сарачена, котрий якраз в Римі покінчив студії і дістав титул місіонера. Також запросив інших з тою думкою, що стануть учителями або в Духовній Семінарії, або в холмській колегії. З них о. др. Прашко наводить ще два імена, а імено Августинця о. Регінальда Маорі і Венедиктинця, о. Єроніма Васовича.

Ці підготовки говорять самі за себе і справа

певно булаби увінчалася скоро отворенням Семінарії, про що єпископ Терлецький сповіщав Конгрегацію Пош. Віри на Квітню неділю 1648 року, якби нараз не вибухло було повстання Хмельницького, що перечеркнуло всі пляни і заходи, а отворення Семінарії відтягнуло аж до 1653 року.

Впрочім дії воєнні вогнем і залізом покотилися по цілій холмській дієцезії і завдали єпископові Терлецькому много терпінь, ударів і небезпек, що й прискорило його смерть. Все таки за час свого владитства в Холмі, від 1630 до 1649 року, єпископ М. Терлецький був одним з найбільших єпископів цієї прастарої української землі, і вчинив безмірно багато для пілнесення краю і народу. Це була взірцева ревність про Божу славу і спасення душ, котру згодом так влучно й успішно наслідував своєю діяльністю великий владика Яків Суша.

ЗУСТРІЧ З МОГИЛОЮ

А вже справедливо короною всіх подвигів Терлецького, єпископ Суша, уважає його стрічу з православним митрополитом київським, Петром Моголою, котрий по коронації короля Володислава вертався з Варшави до Києва через Холм і поступив до одної православної пані в місті. Коли про це довідався єпископ Терлецький, зараз зібрав своїх урядників і довірених та пішов до того дому.

Коли Могила хотів з ними звитатися, він не дав своєї руки і тими словами привітав православного митрополита київського: "Що

ти тут робиш, вовче! Ти прийшов сюди колотити в моїй вівчарні? ! ” Негайно зажадав Терлецький, щоби Могила забрався з Холму.

Подає Суша, що Могила настрашився і прями не знав, що відповісти. Став вимовлятися, що зломалося колесо і станув тільки напрувити.

Дійсно, тільки направили колесо, Могила відїхав з Холму, навіть не пообїдавши. Були це грізні часи і непевні. Справи доходили наперед зі зброєю в руці, а потім вже дійшовши оформлювали правно. Зазнав же єпископ Терлецький досить такого поступовання від православних. Не диво, що так прийняв у Холмі митрополита Могилу і той знав також, як православні обходилися з Терлецьким, тому сам чим скоріше забрався з міста.

Жорстокі були то часи і жорстоке поведіння.....

ЛЮБОВ ПРЕЧИСТОЇ

В холмській катедрі був образ Пречистої Діви, кисти по переданні св. апостола Луки, котрий то образ мала привести на Україну Анна, жінка св. Володимира, як найкраще віно і котрий потім находився в белзькій катедрі наших Владик. Коли Поляки знищили белзьке князівство, той образ, видно, наші перенесли до Холму і він за часів Терлецького находився в холмській катедрі. Був це чудотворний образ і єпископ прикрасив його та прибрав в дорогоцінності.

Ця холмська Богородиця потім найшлася

якимсь чином в Ченстохові, бо образ Пречистої чудотворний в Ченстохові є без сумніву тим образом, що колись яснів в нашій белзькій княжій катедрі.

Дійсно наш нарід біднів і захланні сусіди наші обдирали його з усього. На жаль це не устало по нинішні дні і здається не устане так довго, доки самі про себе не подбаємо і не захоронимо свого добра, на котре ласі сусіди все мають зорке око і витягнену руку.

Та залишаючи цю злобу дня, мусимо підчеркнути любов Пречистсі в серцях нашого віруючого народу, а в серці єпископа Терлецького особливо, чого доказом є його старання про чудотворну ікону Матері Божої.

СМЕРТЬ ВЛАДИКИ

Як ціле життя єпископа Терлецького не було легке, навпаки було повне трудів, небезпек і клопотів про Божу славу, так кінець того життя ще доповнив чашу горя. Почалася козацька війна і виступ Хмельницького в 1648 році. Вже передтим доводилося нашому владіці зазнати неодної прикrostі, а то й ран від підбурених та збунтованих земляків.

Мусів єпископ Терлецький залишити Холм, а козаки гналися за ним. Розагітовані наші чубаті вольнодумці не застановлялися багато над тим, що роблять і проти кого виступають. Ця народня трагедія, як тяжка до зрозуміння, досі однак не перевелася і жертвою її падуть навіть тепер найкращі сини України. Так само женуться нині червоні козаки за повстанця ми УПА, так само нині засилають наших вла-

дик в Сибір, на наших власних очах. Чого дивуватися давнині?

Руїна війни і наочні шкоди, спустошення, вогні, сум і недостатки зруйнували здоровля єпископа Терлецького і він помер сегого червня 1649 року. Помер, як один з найревніших священників і владик нашої Церкви і народу, часто не зрозумілий для сучасних, невичерпаний в трудах для Божої слави, один з велитів холмської землі.

Кінець.

